

ПІВНИКИ РОГАТІ

Iris furcata M.Bieb. (*I. hungarica* auct. non Waldst. et. Kit. p.p.)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Рідкісний вид, що знаходиться на зх. межі поширення.

Ареал виду та його поширення в Україні

Пд. сх. Європи, Мала Азія, Кавказ, Середземномор'я (Балканський п-ів). Дуже рідко в басейні Сіверського Дінця та на Донецькому кряжі. Адм. регіони: Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні, дуже малочисельні, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності

Природноісторична рідкісність, збирання для букетів, знищення степів, рекреація, надмірне випасання худоби.

Умови місцезростання

Степи, степові схили, крейдяні та вапнякові відслонення. Угруповання класу *Festuco-Brometea*. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Криптофіт. Багаторічна трав'яна росли-

на 15–50 см заввишки, з товстим розгалуженим горизонтальним кореневищем, від вузлів якого відростають 2–3 здебільшого одноквіткові гілки. Листки широкі, серпоподібно-мечоподібні, не перевищують стебла. Квітки до цвітіння пониклі. Оцвітнина яскраво-синьо-фіолетова, зовнішні і внутрішні частини оцвітнини майже однакові, обернено-яйцеподібні. Тригнізда зав'язь з борозенками на боках. Цвіте у другій половині квітня на початку травня. Плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють рішеннями Донецької та Луган-

ської обласних рад. Необхідно виявити усі місцезнаходження, взяти їх під охорону та контролювати стан популяцій. Перспективний для введення у культуру. Заборонено порушення місць зростання виду, збирання рослин, розорювання та терасування схилів, лісорозведення, надмірне випасання худоби.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують у Донецькому ботанічному саду НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР.

Автори: В.М. Остапко, Т.В. Зубцова
Фото: О.О. Орлов

ПІВНИКИ БОРОВІ

Iris pineticola Klokov (*I. flavissima* Pall. subsp. *stolonifera* f. *orientalis* Ugr., *I. arenaria* Waldst. et Kit. subsp. *orientalis* (Ugr.) Lavrenko, *I. humilis* Georgi subsp. *orientalis* (Ugr.) Soó)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Зх. лісостеповий вид. В Україні — Правобережний та Лівобережний Лісостеп, зрідка заходить на пн. частину Степу та по долині Сіверського Дінця. Адм. регіони: Жт, Кв, Чн, См, Вн, Чк, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг.

Чисельність та структура популяції
Популяції представлені поодинокими особинами та клонами або нечисленними групами, їх структура не досліджена.

Причини зміни чисельності
Порушення природних екологій внаслідок господарського освоєння територій, видобування піску, випасання худоби, надмірно-го рекреаційного навантаження.

Умови місцезростання
У борах, штучних насадженнях сосни на піщаних терасах річок в угрупованнях кл. *Pulsatillo-Pinetea*, зрідка на відкри-

тих пісках в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae*. Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна довгочореневищна трав'яна рослина 7–20 см заввишки. Кореневище розгалужене, під вузлами потовщене. Плідні гони з 1–2 листками або безлисті. Листки мечоподібні, плоскі, 5–32 см завдовжки, до 10 мм завширшки. Квітки на коротких квітконіжках, зазвичай по 2, розквітають різночасно, 3,5–5,5 см завдовжки, жовті, знизу з волосками, зав'язь дорівнює трубці оцвітини. Плід — тригранна загострена з обох кінців коробочка. Цвіте у травні–липні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується вегетативно та насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

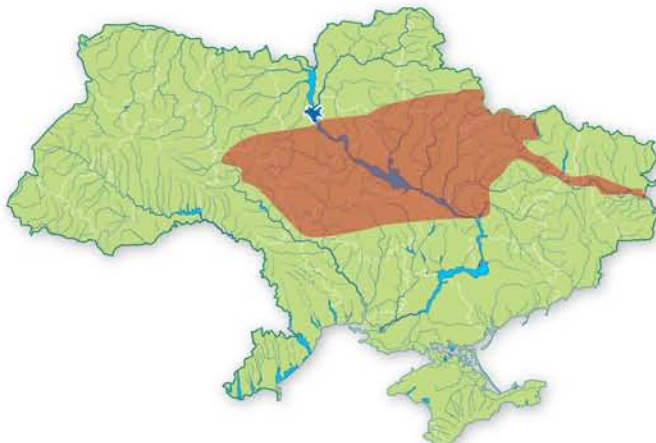
Охороняють у НПП «Святі Гори», у ландшафтному заказнику загальнодержавного значення «Червонобережжя». Рекомендується створити заказники у місцях зростання виду, контролювати стан популяцій та вирощувати у ботанічних садах. Заборонено несанкціоноване збирання квітів і рослин, порушення умов місцезростання виду, зокрема, випасання худоби, видобування піску, будівництво.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації

Байрак, Стецюк, 2005; Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Горелова, Альохін, 1999; Донбас заповідний, 2003; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кондратюк, Остапко, 1990; Определитель высших растений Украины, 1987; Остапко, 2001; Рідкісні й зникаючі рослини Луганської області, 2003; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996.

Автор: В.М. Остапко
Фото: В.А. Дьяков

ПІВНИКИ ПОНТИЧНІ

Iris pontica Zapal. (*I. humilis* M.Bieb. 1808, non Georgi, 1775, *I. marschalliana* Bobrov)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Вид на пн. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Трансильванія, Причорномор'я, Передкавказзя, Мала Азія. В Україні в межах Гранітно-степового Побужжя, басейну р. Громокля та Інгул. Кілька місцезнаходжень на території Кіровоградської обл. За гербарними зразками 1930–1950-х рр. відомий з Одеської та Дніпропетровської обл. Адм. регіони: Кд, Дн, Од, Мк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, складаються з клонів, площею 0,5–2 м², щільність яких 0,5–7 на 100 м². До складу клону входять різновікові особини, серед яких переважають віргінільні, що пов'язано з інтенсивним вегетативним розростанням. Популяції зазнають значного впливу антропопресії, проте завдяки інтенсивному вегетативному розмноженню зберігають структуру. Спостерігається скорочення кількості популяцій та їх чисельності.

Причини зміни чисельності
Фрагментованість ареалу, ізольованість та незначні площі популяцій, низька чисельність клонів у них, пригнічене насіннєве поновлення, знижена конкурентоспроможність сходів, незначна збереженість природних місць зростання, надмірна рекреація (збирання на букети, викопування кореневищ) та випасання.

Умови місцезростання
Степи, степові трав'янисті і кам'янисті вапня-

кові та гранітні схили, зарості степових чагарників, у складі петрофітних угруповань, петрофітно-степових та степових фітоценозів (кл. *Festuco-Brometea*, порядок *Festucetalia valesiaca*). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна напіврозеткава рослина. Кореневище потовщене, 0,5–1,0 см в діаметрі, занурене в ґрунт на 3–5 см. У результаті галуження кореневища формується дерновина, а після вегетативного розмноження утворюється клон. Стебла короткі, висхідні. Листки розетки лінійні, 8–25 см завдовжки, 0,15–0,4 см завширшки. Квітка одна (рідше дві), верхівкова, з синьо-фіолетовою оцвітиною, запашна, в її основі розвиваються парні зелені

ланцетні приквітки. Плід — коробочка. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням і кореневищем.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в ПЗ «Єланецький Степ», НПП «Гранітно-степове Побужжя» та ряді заповідних об'єктів Миколаївської та Кіровоградської обл. Треба створити заказники в інших локалітетах виду, обстежити відомі раніше місцезнаходження. Необхідний моніторинг динаміки популяцій, розробка методів культивування. Заборонено несанкціоноване збирання рослин, руйнування місцезростань.

Розмноження і розведення в спеціально створених умовах.

Відомостей немає.

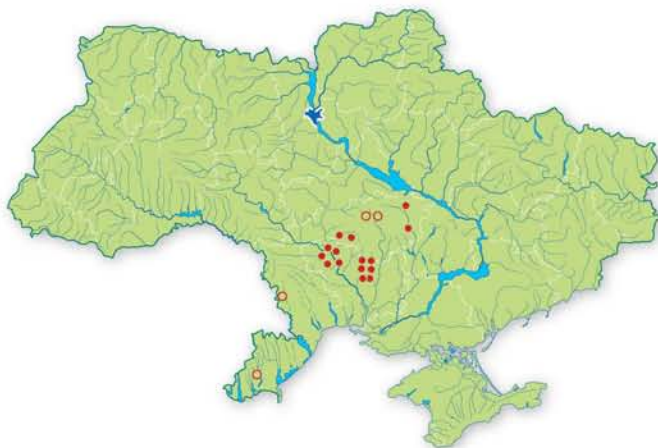
Господарське та комерційне значення

Декоративне, медоносне, ароматичне, цінний селекційний матеріал.

Основні джерела інформації

Воронова, 2005; Собко, Мордатенко, 2005; Флора Европейської частини СРСР, 1979; Флора УРСР, 1950; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Парфенов, Чопик і др., 1980

Автори: Л.І. Крицька, В.В. Новосад, С.М. Воронова, О.Ф. Щербакова
Фото: В.В. Новосад

ПІВНИКИ

НЕСПРАВЖНЬОСМИКАВЦЕВІ

Iris pseudocyperus Schur (*I. graminea* L. subsp. *pseudocyperus* (Schur) Soó; *I. graminea* var. *latifolia* Spach)

Родина Півникові — Iridaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Балкансько-паннонсько-карпатський вид на пн.-сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня Європа: Балканський п-ів (Хорватія), Словаччина, Угорщина, Румунія. В Україні поширений у Карпатах: Свидовець (ур. Довге Бердо, Занога), Вулканічний хребет (Анталовецька поляна, окол. с. Тур'я Поляна), окол. м. Мукачево — Чернеча гора, гора Ловачка. Вказується для Покуття, однак, імовірно, що ця вказівка стосується *I. graminea* L. subsp. *graminea*. Адм. регіони: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції малочисельні, ізольовані, як правило невеликі за площею, складаються зі щільних або розріджених куртин до кількох м², які налічують від кількох до десятків особин, більша частина яких вегетативні. Динаміка популяцій не досліджена.

Причини зміни чисельності

Випасання худоби, руйнування екоотопів унаслідок господарської діяльності. Ступінь чисельності невідомий.

Умови місцезростання

Росте у світлих лісах, на узліссях, галявинах, на скельних луках серед лісу на багатих ор-

ганікою ґрунтах, однак на скельних уступах трапляється в бідніших умовах. Рідко в групуваннях світлих лісів (кл. *Quercetia pubescenti-petraeae*), узлісь (союз *Geranion sanguinei* кл. *Trifolio-Geraniete*). Ксеромезофіт.

Загальна біоморфо логічна характеристика.

Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40–80 см заввишки. Кореневище тонке, галузисте, утворює густі, нещільні дернинки. Стебло плоско-стиснуте, з добре помітними ребрами; листки широко-мечеподібні, 6–20 мм завширшки, міцні, з декількома добре помітними поздовжніми жилками, сизо-зелені, удвічі довші від стебел; листки обгортки до 25 см завдовжки, з гострим кілем, нижній листок обгортки здебільшого значно довший від верх-

нього; квіток на стеблі 1–3, квітконіжки до 6 см завдовжки, округло-тригранні. Листочки оцвіттини жовті з фіолетовими краями, внутрішні листочки оцвіттини — жовті. Плід — коробочка 3–4 см завдовжки, звужена до верхівки, шестигранна, з 3 ширшими й 3 вузькими гранями; насінини грушоподібні, дещо стиснуті. Цвіте в травні-липні, плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють на території Карпатського БЗ (масив Кузій). Необхідні спеціальні дослідження поширення й стану популяцій виду. Заборонено надмірне випасання худоби, заліснення територій, розробка кар'єрів.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, ґрунтоутвірне, протиерозійне.

Основні джерела інформації

Крічфалуший, Вайнагі, Андрик, Дашко, 1999; ЧКУ, 1996; Dostál, 1989.

Автори: О.О. Кагало, Н.М. Сичак, І.І. Чорней

Фото: Р.Я. Кіш

